

ПРИВАЛОВА Олена, аспірант кафедри економічної теорії
та конкурентної політики КНТЕУ

ДЕРЖАВНА КОНКУРЕНТНА ПОЛІТИКА НА РИНКУ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ

Розглянуто розвиток конкурентної політики на ринку страхування життя в Україні, розроблено його періодизацію та основні дефініції. Конкретизовано заходи щодо здійснення конкурентної політики на ринку страхування життя. Розглянуто механізми взаємодії регулюючого та контролюючого органу з метою сприяння в реалізації конкурентної політики та розвитку конкуренції.

Ключові слова: конкурентна політика, конкуренція, ринок страхування життя, механізм стимулювання конкуренції.

Привалова Е. Государственная конкурентная политика на рынке страхования жизни. Рассмотрено развитие конкурентной политики на рынке страхования жизни в Украине, разработана его периодизация и основные дефиниции. Конкретизированы мероприятия по реализации конкурентной политики на рынке страхования жизни. Исследованы механизмы взаимодействия регулирующего и контролирующего органа с целью содействия в реализации конкурентной политики и развития конкуренции.

Ключевые слова: конкурентная политика, конкуренция, рынок страхования жизни, механизм стимулирования конкуренции.

© Привалова О., 2014

Постановка проблеми. Конкуренція на українському ринку страхування життя виникла на основі подолання монополії держави – роздержавлення "Укрдежстраху" та утворення на його базі Національної акціонерної страхової компанії "Оранта", з філій якої утворено відокремлені страхові компанії, що поміж інших приватних страхових компаній почали діяти на ринку. Характер розвитку конкурентних відносин на ринку страхування життя залежить від процесів, що відбуваються в політиці та економіці країни й знаходять відображення у законодавстві, яке стосується регулювання ринку страхування життя та економічної конкуренції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематика аналізу конкурентної політики на ринку страхування життя України є новою і недостатньо дослідженою. Вперше серед науковців на неї звернув увагу у своїх працях Ю. Уманців [1], але стосувалися вони ринку страхових послуг у цілому. Ми погоджуємося з висновком Т. Яворської, яка також розглядала цю проблематику, що основні засади конкурентної політики на страховому ринку лише окреслено у вітчизняному законодавстві та недостатньо досліджено [2, с. 182]. Провідні науковці, серед яких В. Базилевич [3], Н. Внукова [4], О. Гаманкова [5], В. Гомеля [6], М. Жилкіна [7], М. Баллеєр [8], вважають, що метою державного регулювання є захист прав споживачів страхових послуг, проте і вони детально не досліджують стан конкурентної політики на цьому ринку.

Метою статті є визначення історичного розвитку конкуренції та конкурентної політики на ринку страхування життя України, розроблення механізму державного стимулювання конкуренції на досліджуваному ринку.

Результати дослідження. Регуляторна політика держави на ринку страхування життя розпочалася зі створення Комітету у справах нагляду за страховою діяльністю (Укрстрахнагляд) згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 17 вересня 1993 р. № 743. Актуальність утворення регулюючого органу зумовлювалась тим фактом, що до того часу кількість страхових компаній на ринку сягала 800, більшість з яких були недостатньо капіталізовані, не мали сформованих страхових резервів та відповідної фахової підготовки їх керівників, натомість вели діяльність за принципом "фінансових пірамід" або трастів, через що опинилися на межі банкрутства та підірвали довіру населення до страхування. Того ж року Законом України "Про Антимонопольний комітет України" утворено відповідний державний орган, метою якого зазначено реалізацію конкурентної політики в державі.

Згодом прийнято Декрет Кабінету Міністрів України "Про страхування" від 10 травня 1993 р., спрямований на створення та становлення страхового ринку в Україні, системи регулювання відносин у сфері страхування, що запровадив основну термінологію страхування.

Після проведення антимонопольної політики з 1990 по 1999 р. наступним етапом стало запровадження Указу Президента України "Про основні напрями конкурентної політики на 1999–2000 роки та заходи щодо їх реалізації" від 26 лютого 1999 р., яким окреслено конкретні завдання держави у реалізації конкурентної політики, у тому числі у галузі страхування [9]. Запропоновані документом заходи стосувалися переважно здійснення обов'язкового страхування, а саме недопущення неправомірної підтримки органами виконавчої влади створення та діяльності страхових організацій, що призводить до обмеження конкуренції; запровадження конкурсних засад у визначенні уповноважених страховиків, що здійснюватимуть обов'язкове державне страхування. Проте вперше документом передбачалися заходи щодо внесення змін у законодавство з метою забезпечення рівних умов діяльності на фінансових ринках установ, що залучають кошти громадян, у тому числі і з добровільного страхування життя. Це стало першим після трастових утворень згадуванням про ринок страхування життя у контексті надання йому конкурентних можливостей щодо залучення коштів населення.

На першому етапі розвитку (з 1991 р. по квітень 1993 р.) конкуренція на ринку страхування життя виконувала дві функції: алокаційну – щодо утворення нових суб'єктів конкурентних відносин на всій території країни та адаптаційну – щодо створення пристосованості суб'єктів ринку до ринкової кон'юнктури.

На другому етапі (з травня 1993 р. по лютий 1996 р.) конкуренції, поряд з адаптаційною, були притаманні розподільча та зародження контролюючої функцій – недопущення монополістичного панування окремих великих компаній на ринку.

Третій (з березня 1996 р. по червень 2000 р.) *і четвертий* (з липня 2001 р. і дотепер) *етапи* генезису конкуренції стимулюються розподільчою, контролюючою та інноваційною функціями.

Конкуренція – це суперництво кількох страховиків у досягненні схожої мети. На ринку з досконалою конкуренцією існує велика кількість страхувальників і страховиків, кожен з яких займає відносно малу частку на ринку і не може диктувати умови продажу і купівлі послуг.

Для визначення категорії "конкуренція на ринку страхування життя" важливо враховувати проаналізовані особливості розвитку галузі та конкуренції на ній. Можна сформулювати, що *конкуренція на ринку страхування життя* – це економічна категорія, яка виникла в результаті подолання монополії держави у страхуванні, розвивається за загальними законами конкуренції, регулюється державою і відображає відносини економічного суперництва за отримання додаткового доходу між страховиками життя та іншими фінансовими установами. Іншими словами, конкуренція на ринку страхування життя є формою суперництва відокремлених суб'єктів (страховиків, фінансово-кредитних організацій)

за кращі умови застосування функції управління ризиками життя, накопичення, яка виражається у збільшенні відповідної частки компанії на ринку.

Засобами конкуренції є послуги зі страхування життя, за допомогою яких страхові компанії-конкуренти прагнуть залучитися довірою та бути обраними страхувальниками. З огляду на це об'єктом конкуренції на ринку страхування життя є специфічні інтереси страхувальників, що належать до цільового ринку, на якому працюють страхові компанії-конкуренти. Суб'єктами конкуренції є ті учасники ринку, які здатні задовольнити потреби цільових ринків і прагнуть це зробити, реалізуючи свою діяльність на ринку.

Механізм державного стимулювання конкуренції на ринку страхування життя та його взаємозв'язок із системою державного регулювання [10] наведено на *рисунку*.

Суб'єкти стимулювання конкуренції на ринку страхування життя – це носії, виразники та виконавці економічних інтересів. До них доцільно включити фізичних і юридичних осіб, які провадять або створюють банківські конкурентні відносини, органи державної влади, міждержавні і міжнародні інститути, громадські організації тощо. Об'єктом стимулювання конкуренції є ринок страхування життя, його суб'єкти, послуги зі страхування життя, страхові посередники тощо.

Як видно з *рисунку*, механізм стимулювання конкуренції на ринку страхування життя включає форми регулювання; методи стимулювання; інструменти стимулювання.

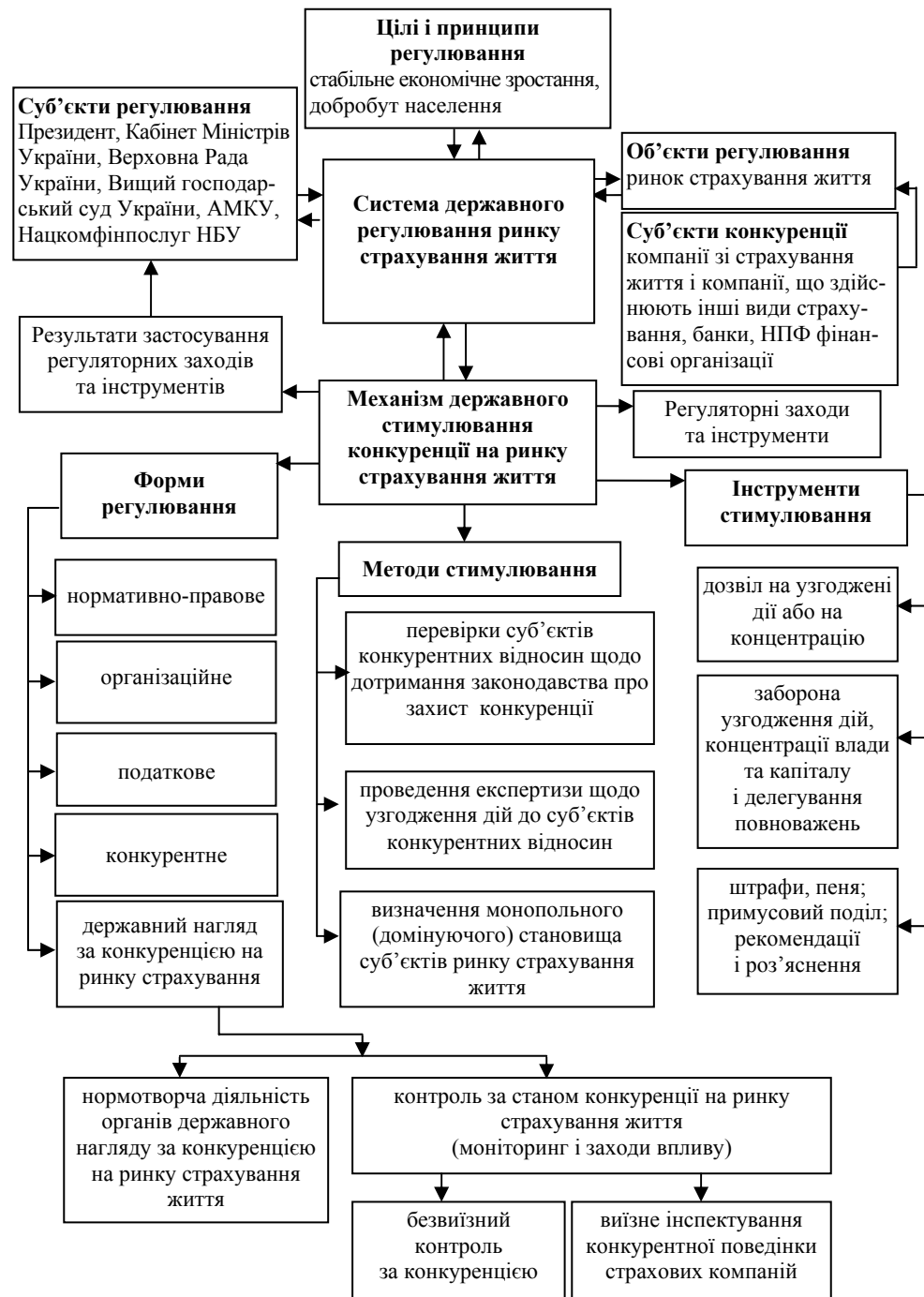
Форми конкурентної політики на ринку страхування життя – це зовнішній вираз конкретних дій, що реалізуються державними органами у сфері нагляду за страховою конкуренцією, до яких належать:

- нормативно-правове регулювання – діяльність певних органів державної влади щодо встановлення обов'язкових юридичних норм і правил поведінки суб'єктів конкурентних відносин;
- організаційне регулювання – встановлення порядку реєстрації та ліцензування страхових організацій;
- податкове регулювання – податковий вплив держави на конкурентну поведінку компаній зі страхування життя;
- конкурентне регулювання – вплив держави на ринок страхування життя з метою недопущення у ньому монополізму та недобросовісної конкуренції;
- державний нагляд за конкуренцією на ринку страхування – застосування економічних механізмів гальмування та ліквідації тіньових схем на ринку страхування життя.

Основними *методами* конкурентної політики у сфері страхування життя є:

- перевірки суб'єктів конкурентних відносин і страхових компаній щодо дотримання законодавства про захист економічної конкуренції;
- проведення експертизи щодо узгодження дій до суб'єктів конкурентних відносин;

- визначення монопольного або домінуючого становища суб'єктів ринку страхування життя;
- проведення огляду службових приміщень, транспортних засобів страхових організацій [2].

Механізм державного стимулювання конкуренції на ринку страхування життя в Україні

Серед економічних методів захисту конкуренції на ринку страхування життя – податкове регулювання, яке може протидіяти наростанню монополізації на страховому ринку або пригніченню розвитку певних видів страхування життя. Наприклад, без введення єдиного соціального внеску для юридичних осіб щодо договорів накопичувального страхування життя відбувається гальмування розвитку цього виду у корпоративному сегменті. Навпаки ж, введення відповідних законодавчих змін може сприяти розвитку конкуренції у сегменті юридичних осіб, що приведе до активізації залучення коштів в економіку країни, сприятиме зростанню мотивації персоналу підприємств та підвищенню рівня довіри до страхового ринку.

Державна конкурентна політика на ринку страхових послуг реалізується за допомогою системи *інструментів*, застосування яких сприяє досягненню цілей і вирішенню існуючих проблем. Інструменти реалізації конкурентної політики на ринку страхових послуг можуть бути структурними та поведінковими [11, с. 52].

Основною метою механізму державного стимулювання конкуренції на ринку страхування життя є вплив та захист від:

- зловживання суб'єктами ринку страхування життя своїм монопольним становищем;
- монопольних дій суб'єктів ринку страхування життя;
- недобросовісних дій суб'єктів ринку страхування життя в полі конкуренції;
- концентрації капіталу суб'єктів ринку страхування життя.

Висновки. Конкурентна політика на ринку страхування життя являє собою впровадження та застосування державними регулюючими органами заходів та інструментів впливу на процеси, умови та чинники страхової конкуренції з метою досягнення цілей і використання принципів регулювання. З урахуванням найбільш вагомого законодавства для розвитку ринку страхування життя та конкурентної політики структуровано етапи розвитку конкуренції на досліджуваному ринку. Виявлено, що кожен з чотирьох етапів має свої особливості прояву конкуренції та характеризується використанням механізмів конкурентної політики. Запропонований механізм стимулювання конкуренції на ринку страхування життя, який є елементом системи державного регулювання конкуренції на цьому ринку, має стати дієвим інструментом його розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Конкурентна політика держави в умовах трансформації національної економіки* : монографія / за заг. ред. В. Д. Лагутіна. — К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. — 308 с.
2. *Яворська Т.* Державне регулювання страхового підприємництва в Україні : монографія / Т. Яворська. — Л. : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. — 420 с.
3. *Базилевич В. Д.* Страховий ринок України / В. Д. Базилевич. — К. : Знання, КОО, 1998. — 374 с.

4. Внукова Н. М. Страхування: теорія та практика : навч.-метод. посібник / Н. М. Внукова, В. І. Успенко, Л. В. Временко. — Х. : Бурун Книга, 2004. — 376 с.
5. Гаманкова О. О. Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика / О. О. Гаманкова : монографія. — К. : КНЕУ, 2009. — 283 с.
6. Гомелля В. Б. Страхование : учеб. пособие / В. Б. Гомелля. — 3-е изд., перераб. и доп. — М. : Маркет ДС, 2010. — 512 с.
7. Жилкина М. С. Государственное регулирование страхового рынка / М. С. Жилкина. — М. : Спутник, 2002. — 301 с.
8. *Achieved results and prospects of insurance market development in modern world* / [Biljana Jovanovic Gavrilovic [et al.]. — Belgrade : Faculty of economics, 2012. — 319 s.
9. Про Основні напрями конкурентної політики на 1999–2000 роки та заходи щодо їх реалізації : Указ Президента України від 26.02.2002 № 219/99 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/219/99>.
10. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України та виклад Закону України "Про страхування" у новій ред. від 12.12.2012 № 0965 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45083.
11. Логвинова И. Л. Субъекты конкуренции на страховом рынке / И. Л. Логвинова // Современная конкуренция. — 2010. — № 2. — С. 49–61.

Стаття надійшла до редакції 18.11.2013.

Pryvalova O. State competitive policy on the life insurance market.

Background. Offered scientific research is dedicated to the little-studied and urgent question of competitive policy development on the Ukrainian life insurance market. The consideration is provided in the context of necessity to overcome state monopoly and to establish other private insurance companies on the market.

Recent researches and publication analysis on the chosen research area proves the absence of the case study on the establishment and historical development processes of competitiveness and state competitive policy on the life insurance market. The majority of the existing researches is focused on the insurance services market on the whole and does not study separately the competitive policy status on the life insurance market. Meanwhile, the scientific surveys of the mentioned omissions are urgent and form the basis of the research purpose.

Results. The central aspect of the analysis done is discovering the historical terms and economic conditions of the competitiveness appearance, development and functioning on the life insurance market. It was identified that establishment of the competitiveness happened in four stages, the allocative, adaptive, distributive, control and innovative functions of competitiveness are found in each of them.

The mechanism of competitiveness stimulation on the life insurance market is developed, it includes the regulation forms, stimulation methods and instruments as well as interconnection with the system of state regulation.

It was defined that competitiveness on the life insurance market is an economic category, which appeared as a result of overcoming the state monopoly in the insurance, it develops according to the general laws of competitiveness, is regulated by the state and shows the relationships of economic rivalry for receiving additional income between life insurance agents and other financial enterprises.

Conclusions. The provided research in author's opinion is able to become the component of the state competitive policy on the life insurance market. The offered mechanism of competitiveness stimulation on the life insurance market should be the effective means of this market development.

Keywords: competitive policy, competitiveness, life insurance market, mechanism of competitiveness stimulation.

REFERENCES

1. *Konkurentna polityka derzhavy v umovah transformacii' nacional'noi' ekonomiky* : monografija / za zag. red. V. D. Lagutina. — K. : Kyi'v. nac. torг.-ekon. un-t, 2008. — 308 s.
2. *Javors'ka T.* Derzhavne reguljuvannja strahovogo pidpryjemnyctva v Ukraїni : monografija / T. Javors'ka. — L. : LNU imeni Ivana Franka, 2012. — 420 s.
3. *Bazylevyh V. D.* Strahovyj ryнок Ukraїny / V. D. Bazylevyh. — K. : Znannja, KOO, 1998. — 374 s.
4. *Vnukova N. M.* Strahuvannja: teorija ta praktyka : navch.-metod. posibnyk / N. M. Vnukova, V. I. Uspalenko, L. V. Vremenko. — H. : Burun Knyga, 2004. — 376 s.
5. *Gamankova O. O.* Ryнок strahovyh poslug Ukraїny: teorija, metodologija, praktyka / O. O. Gamankova : monografija. — K. : KNEU, 2009. — 283 s.
6. *Gomellja V. B.* Strahovanie : ucheb. posobie / V. B. Gomellja. — 3-e izd., pererab. i dop. — M. : Market DS, 2010. — 512 s.
7. *Zhilkina M. S.* Gosudarstvennoe regulirovanie strahovogo rynku / M. S. Zhilkina. — M. : Sputnik, 2002. — 301 s.
8. *Achieved results and prospects of insurance market development in modern world* / [Biljana Jovanovic GavriloVIC [et al.]. — Belgrade : Faculty of economics, 2012. — 319 s.
9. Pro Osnovni naprjamy konkurentnoi' polityky na 1999–2000 roky ta zahody shhodo i'h realizacii' : Ukaz Prezydenta Ukraїny vid 26.02.2002 № 219/99 [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/219/99>.
10. Proekt Zakonu pro vnesennja zmin do dejakyh zakoniv Ukraїny ta vyklad Zakonu Ukraїny "Pro strahuvannja" u novij red. vid 12.12.2012 № 0965 [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45083.
11. *Logvinova I. L.* Subekty konkurencii na strahovom rynku / I. L. Logvinova // *Sovremennaja konkurencija*. — 2010. — № 2. — S. 49–61.